

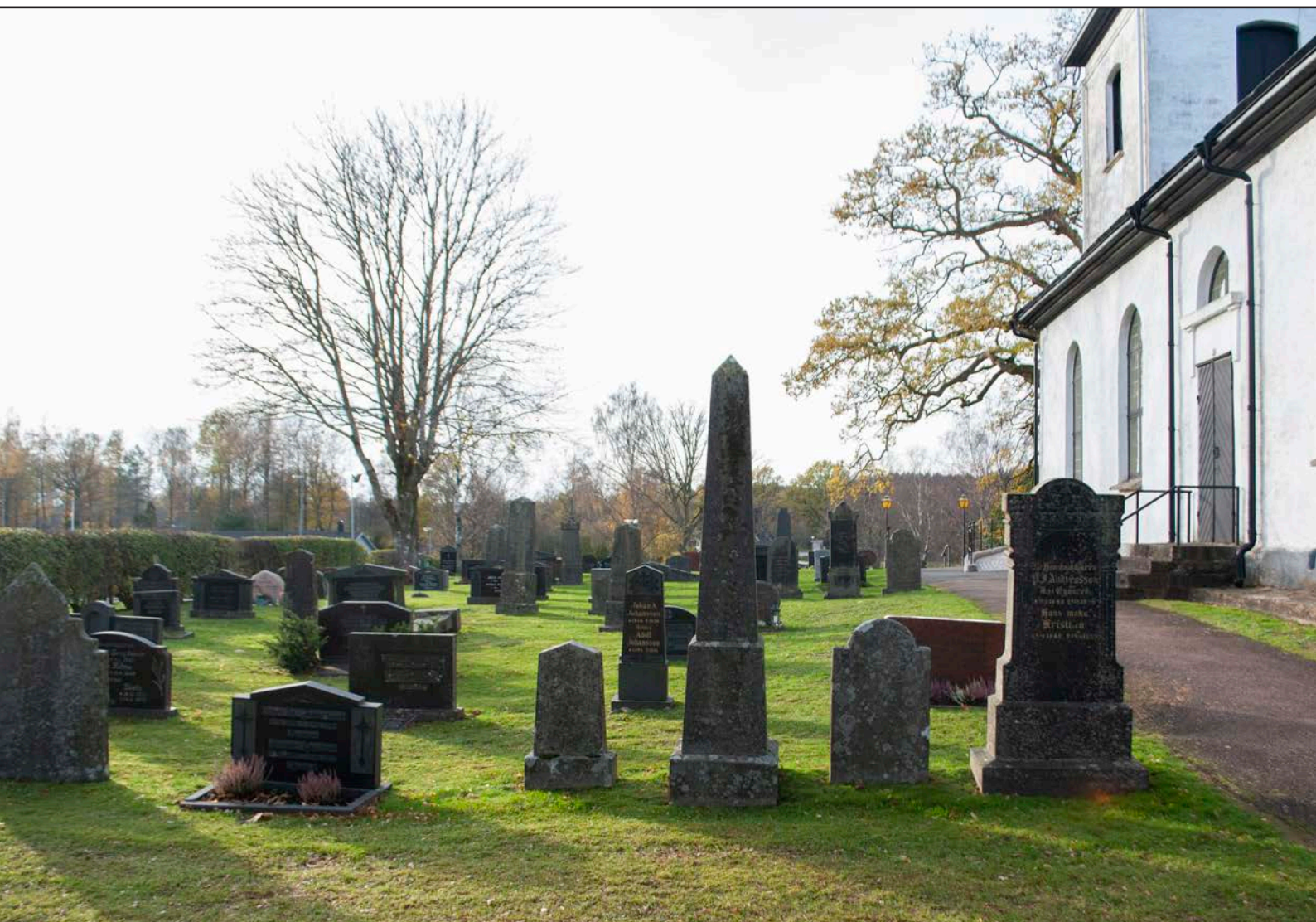

KULTURMILJÖ
HALLAND

Källsjö kyrkogård

Uppdatering av bevarandeplan

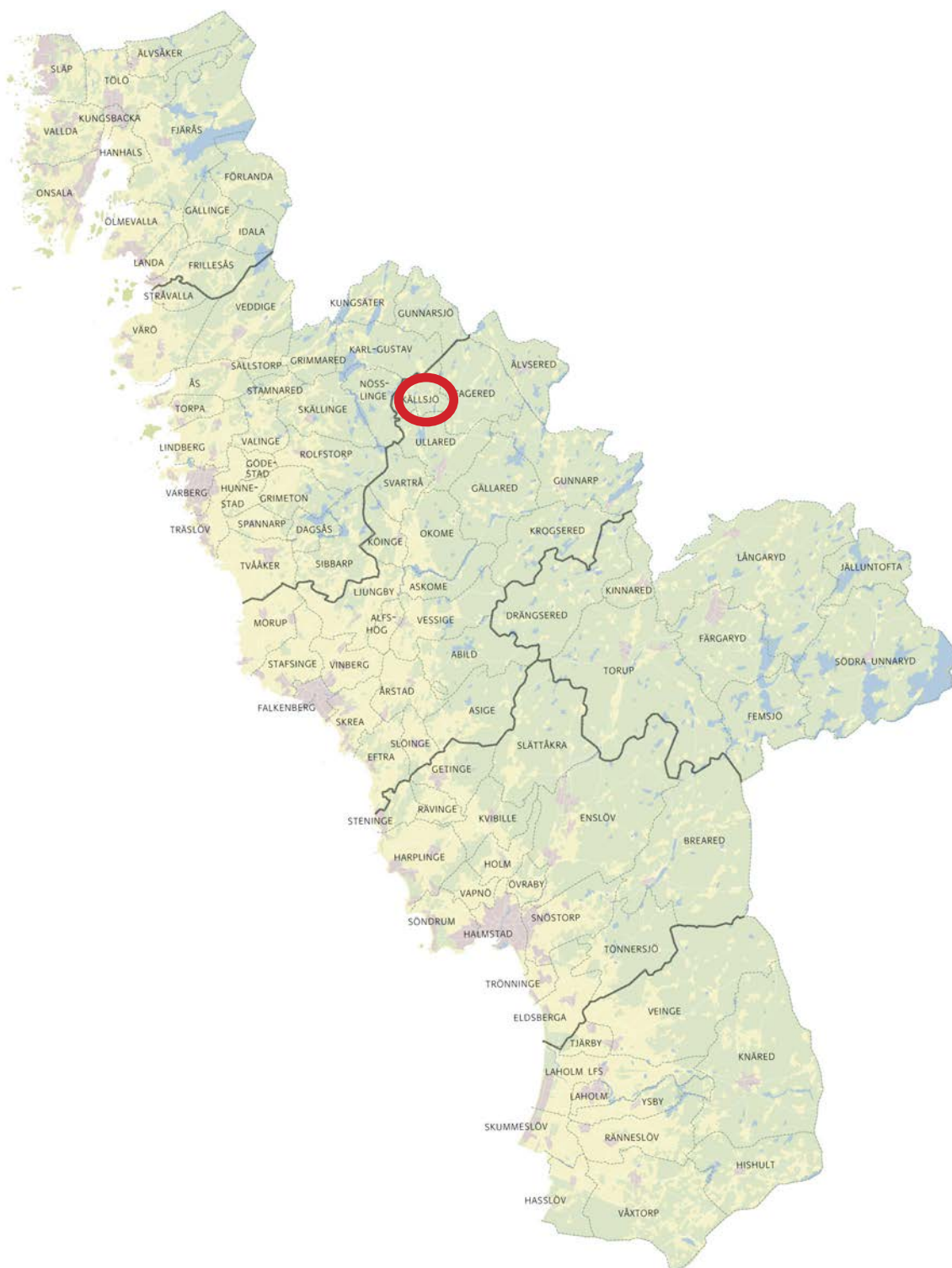
Britt-Marie Lennartsson

RAPPORT

Källsjö kyrkogård, Källsjö socken, Falkenbergs kommun

2018:42

OMSLAGSBILD 2018-73-46 Kvarteret söder om kyrkan
FOTO Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland
TEXT Britt-Marie Lennartsson
DIARIENUMMER 2018-26

Innehåll

Inledning	4
Kyrkogårdens årsringar och kulturhistoriskt värde	5
Riktlinjer för hela kyrkogården	7
Riktlinjer för kulturgravar	8
Generella riktlinjer för övriga gravvårdar	9
Uppdaterat urval, karta	10
Uppdaterat urval, tabell	11

Källsjö kyrka från sydväst, från den del som utvidgades på 1960-talet.

Källsjö kyrkogård

Uppdatering av bevarandeplan

Rapport 2018:42

Inledning

På uppdrag av Falkenbergs pastorat har en uppdatering av urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar på Källsjö kyrkogård utförts under september-oktober 2018.

Bakgrunden till uppdateringen är att ett större antal gravvårdar har fått läggas ned efter att alla gravvårdar på kyrkogården har provtryckts för att säkerställa stabiliteten. I samband med detta har Falkenbergs pastorat önskat en ny urvalsmetod. Endast klass 1 gravar kan säkerställas när gravrätten återfaller till upplåtaren, medan övriga inte får ett reellt skydd. Därför har

antalet klass 1-gravar utökats. Eftersom det bara finns en skyddsklass kallas de kulturgravar.

Urvalet bygger till stor del på den vård- och underhållsplan som Acanthus, Arkitektur & kulturvård, tog fram 2016, med vissa tillägg.

I övrigt bör Acanthus vård- och underhållsplan följas.

Bevarandeplanen är ett rådgivande underlag. Även ändringar som är i linje med en bevarandeplan kräver tillsänd från länsstyrelsen enligt Kulturmiljö lagen kapitel 4.

Kyrkogårdens årsringar och kulturhistoriskt värde

Det har funnits en kyrka på platsen sedan medeltiden. Den medeltida kyrkan revs och den nuvarande uppfördes 1838-42. Kyrkogården har sannolikt också funnits på platsen sedan medeltiden, men det finns ytterst få spår av tiden före 1800-talet, förutom en samling mycket gamla gravvårdar som står längs den östra muren. De äldsta gravarna är från när kyrkan byggdes, varför även kyrkogården troligen förnyades helt i samband med byggnationen.

Den äldre delen av kyrkogården har en något oregelbunden rektangulär form där kyrkan ligger i det nordöstra hörnet. Kyrkogården utvidgades åt väster på 1960-talet. Det kan eventuellt vara så att kyrkogården utvidgats åt väster en

gång tidigare, då de äldsta gravvårdarna i kvarteren mellan kyrkan och delen från 1960-talet är från 1910, medan det i kvarteret söder om kyrkan finns flera vårdar från 1800-talet.

I kvarteret söder om kyrkan finns de äldsta vårdarna vilka bedöms som kulturgravar, liksom den samling av ålderdomliga stenar längs den östra muren. I kvarter 1 och 2 finns de äldsta gravarna och många höga påkostade smalstenar, vilka är ett viktigt karaktärsdrag. En del av dessa höga smalstenar från 1900-talets första decennier är kulturgravar då de är viktiga för kyrkogårdens karaktär och dess långa historia. I den senast utvidgade delen finns tidstypiska låga enhetliga vårdar från sent 1960-tal till nutid.

Även några mindre enklare vårdar är utvalda för att spegla olika sociala skikt i samhället. Några vårdar från tiden kring 1950 har också valts ut då de är tidstypiska

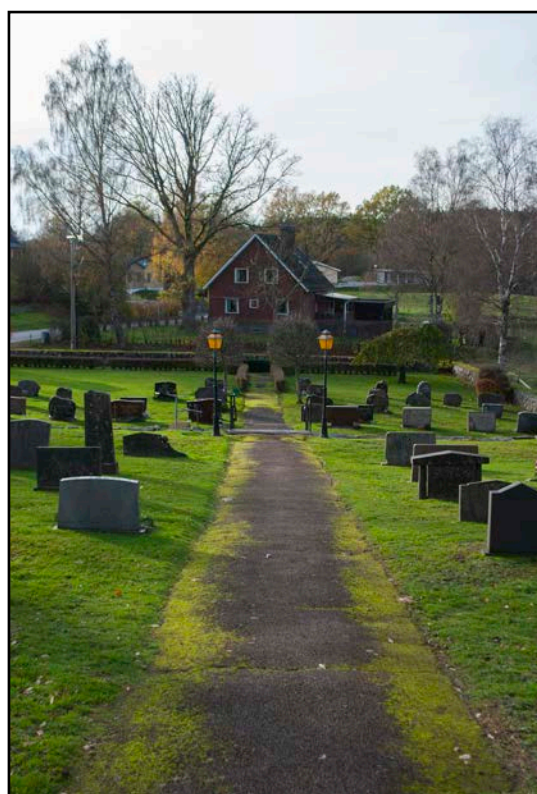
Längs den östra sidan av kyrkan finns ännu några äldre träd som kan ha varit del av en trädkrans.

och har intressanta yrkestilar. Det finns bara en enda ramgrav med grus bevarad på kyrkogården och även den har ett högt värde.

Då kyrkogården är relativt liten och årsringarna inte är så tydliga eller enhetliga har inga värdefulla karaktärsområden pekats ut.

De äldsta gravvårdarna står uppställda längs den östra muren.

Genom den del som utvidgades på 1960-talet löper en tydlig mittaxel.

I kvarteret närmast väster om kyrkan finns främst enhetliga låga stenar från 1930-talet och framåt men även enstaka höga smalstenar från 1910-30-talen.

Riktlinjer för hela kyrkogården

Följande delar av kyrkogården har bedömts som väsentliga att bevara ur kulturhistorisk synpunkt. I förvaltningen och vid eventuella ändringar av begravningsplatsen som helhet ska särskild hänsyn tas till följande punkter:

- **Ändringar som förändrar kyrkogården kräver tillstånd enligt kulturmiljölagen kapitel 4. Ändringar bör därför föregås av samråd med länsstyrelsen.**
- Tillägg och ändringar i kyrkogårdsmiljön ska anpassas till kyrkogårdens karaktär, utseende, materialval och utformning.
- Inga befintliga gångar bör tas bort.
- Kyrkogårdens entréer med grindstolpar och smidesgrindar samt tillhörande stentrappor ska bevaras och underhållas.
- Kyrkogården bör vara omgärdad av en trädkrans.
- En trädvårdsplan bör upprättas för att vård av befintliga träd samt ev återplantering av skadade eller borttagna träd.
- Trädvårdsplanen bör även omfatta de träd som står ute på kyrkogården, så som eken vid kyrkans torn.
- Nedtagning av träd i trädkrans och allé kräver tillstånd från länsstyrelsen enligt kulturmiljölagen. Trädkransen kan även omfattas av det generella biotopskyddet. Vid nedtagning av träd bör man undersöka om det behövs dispens enligt miljöbalken.
- Den utvidgade delen av kyrkogården från 1960-talet har betydligt fler gröna

inslag, med låga klippta häckar och mindre sorgträd. Dessa inslag kan till stor del härröra från den ursprungliga planen och bör bevaras och vårdas.

- Enligt ritningen för utvidgningen från 1966 finns rygghäckar inritade mellan gravraderna. Rygghäckar kan därför planteras i denna del i enlighet med ritningen.
- Kyrkogårdens murar ska bevaras och underhållas. En eventuell omläggning av muren ska ske med befintlig sten samt i ett utförande likt befintligt. Omläggning av murar ska föregås av samråd med länsstyrelsen.

Vid tornet står en mycket gammal ek.

Riktlinjer för kulturgravvar

På Källsö kyrkogård har 48 gravar bedömts som kulturgravar. När gravrätten för en kulturgrav tillfallit gravrättsupplåtaren ska följande riktlinjer följas:

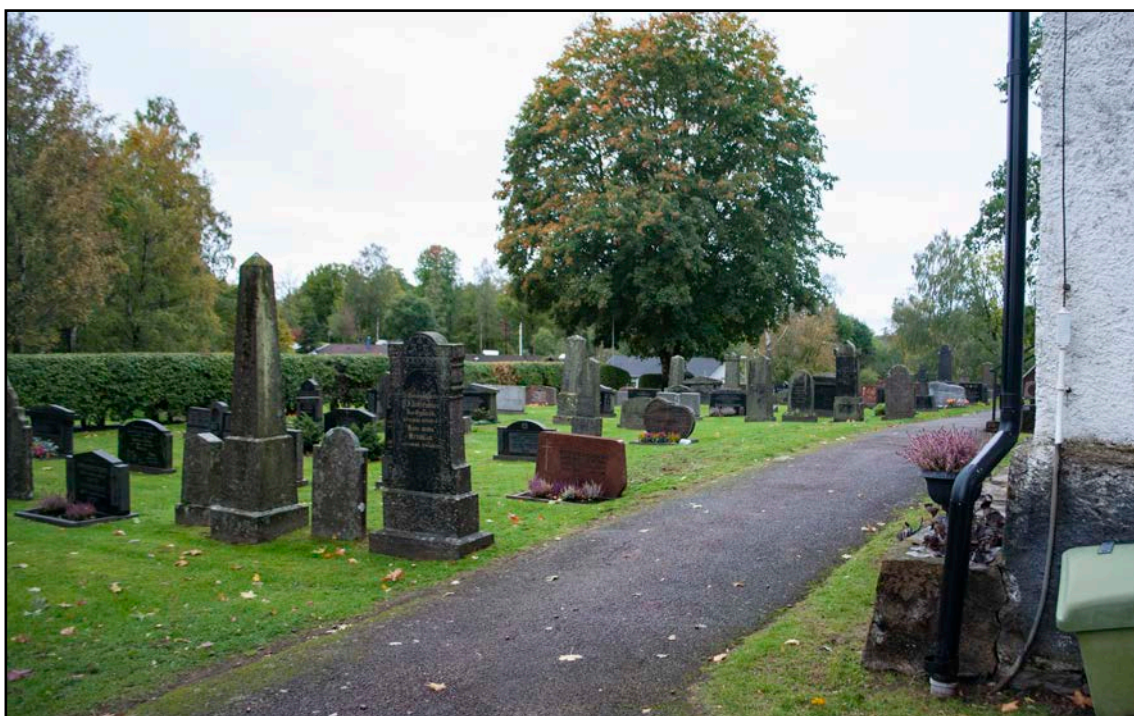
- Kulturgravar ska bevaras och vårdas på plats. De får inte återupplåtas eller återanvändas.
- Skadade vårdar ska lagas. Företrädevis anlitas konservator för att upprätta program för att åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- Alla omgärdningar som gjutjärns-, smidesjärns-, och buxbom samt stenramar ska bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Vid vård och underhåll av samtliga gravvårdar ska material och teknik anpassas till gravens befintliga utformning och material.
- Om man på något sätt ändå vill ändra eller flytta en kulturgrav så ska tillstånd sökas från länsstyrelsen.

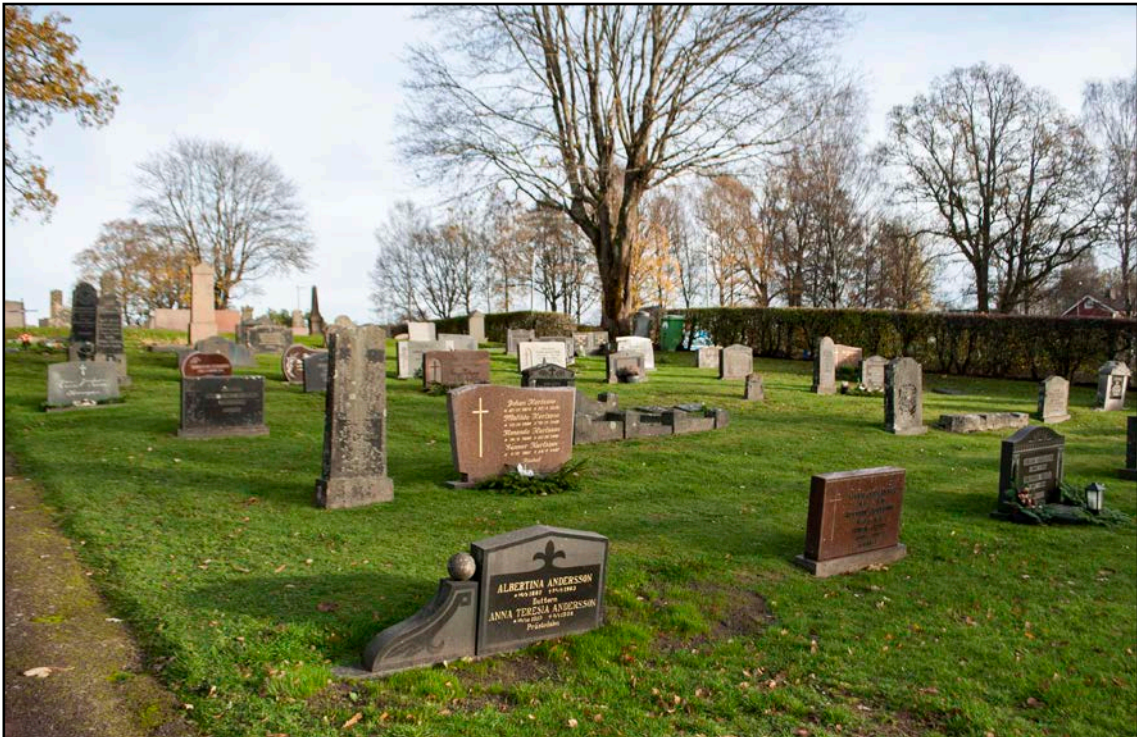

Tre gravvårdar i samma familjegrav (111-115)

En barngrav (216) från 1917 är ett viktigt historiskt dokument att bevara. Bilden nedan: I kvarteret söder om kyrkan finns de äldsta gravvårdarna som står på ursprunglig plats.

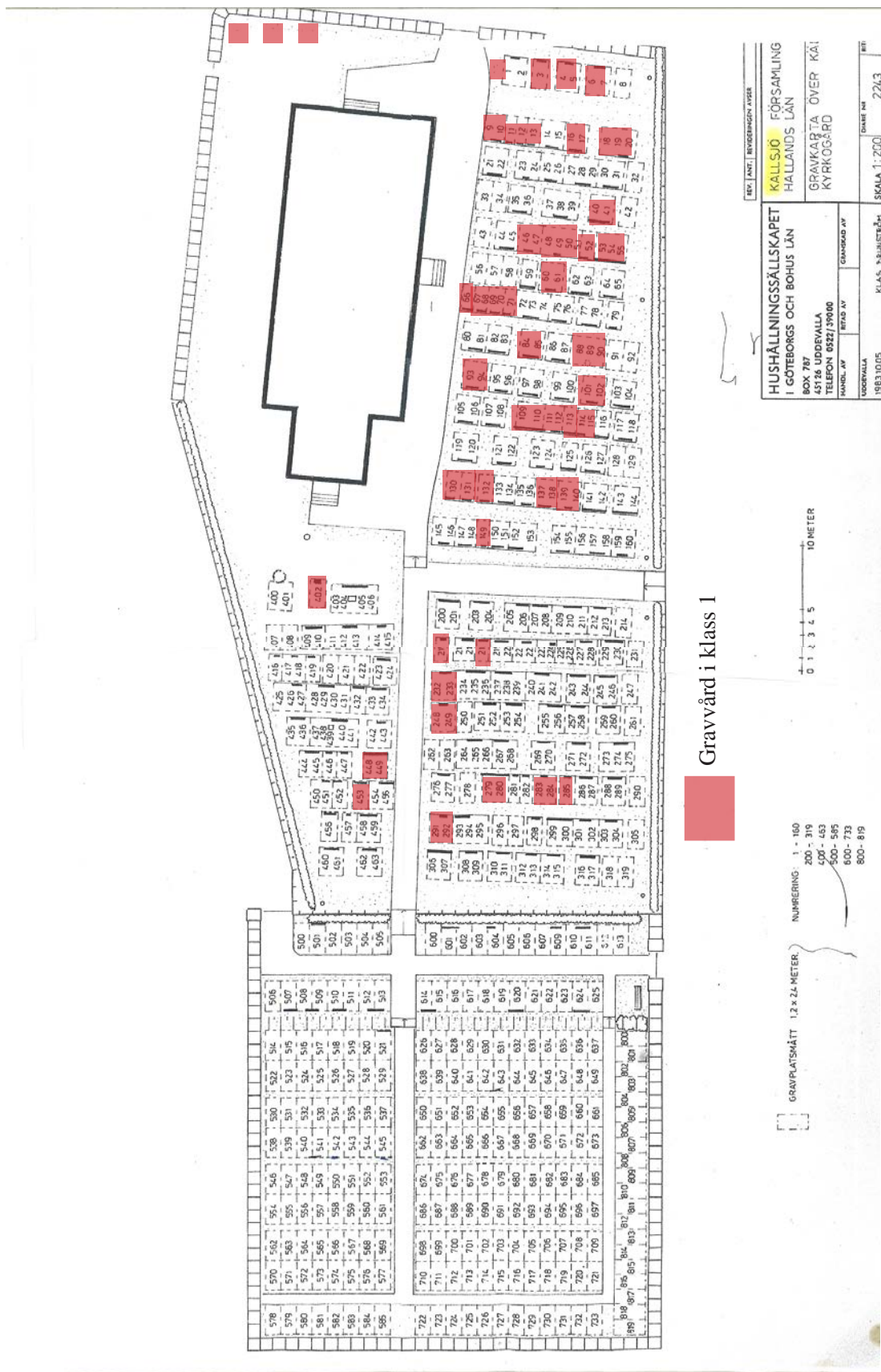

Kvarteret på sluttningen direkt väster om kyrkan.

Generella riktlinjer för övriga gravvårdar

- Om det är möjligt bör det strävas efter att bevara och återupplåta även de gravvårdar som inte är kulturgravar. Detta gäller framför allt äldre stenar från tiden före 1920. De kan eventuellt flyttas, men gärna inom sin tidszon för att ännu visa kvarterets eller kyrkogårdens årsring och historia.
- Det är bättre att lägga ned en sten, på ett ordnat och prydligt sätt, än att ta bort den och förstöra den.
- Om skäl för bevarande saknas kan dock gravvårdarna bortföras. Gränsen för vad som betraktas som kulturhistoriskt värdefullt flyttas ständigt framåt och inom ett tiotal år kan 1950–60-talens gravvårdar betraktas som spår av äldre tiders gravvårdskultur som hotas av utplåning. Det är därför önskvärt att man så långt det är möjligt bevarar alla gravvårdar på sin ursprungliga plats.
- Vid omarbetning av befintlig gravvård bör man ta särskild hänsyn till gravvården utformning vad gäller omgärdning, detaljer och dekor. Stenens inskription bör om möjligt bevaras t.ex. genom att stenen vänds eller att inskriptionen täcks med metallplatta med ny inskription.
- Vid förflyttning och omarbetning av en vård rekommenderas dokumentation genom fotografering. Genom fotona ska framgå stenens helhetsutseende, detaljer och text, samt vårdens placering på kyrkogården. Fotona bör sedan arkiveras då detta är av stort värde för den fortsatta samhällsforskningen och för enskilda släktforskare.
- När en befintlig gravplats ska kompletteras med nya vårdar som t. ex. placeras i en stenram, bör den nya vårdens anpassas till den äldre vårdens genom liknande material, bearbetnings sätt, typsnitt och formspråk.

Uppdaterat urval karta

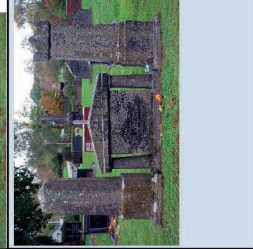

Uppdaterat urval tabell

Kolumn2	Kolumn3	Kolumn5	Kolumn6	Kolumn8	Kolumn9	Kolumn10	Kolumn11
Kvarter	Nr	Beskrivning/Foto	Inskription	Kulturhistorisk motivering	Kommentar	Skadebeskrivning	Åtgärdsförslag
	0		Hustrun Brita Larsdotter från Holma 13/19 1809- 12/7 1868 SW.PS 482 V 58. Åbon Bengt Olsson 181-1898 Från Holma	Värdefull på grund av ålder och utformning, det enda gjutjärnskorset på Källsjö kyrkogård.		Rostar och har påväxt av alger.	Borstas och rostskydds- behandlas, målas med svart linoljefärg.
	3		Anna Johansson 11/6 1917 + 16/ 12, Ester Johansson *6/10 1910 + 27/ 10 2004, Egnared	Yngre vård i äldre typ av utformning, en av två lika. Miljöskapande.		i gott skick	
	4-5		Hemmansägare J Persson * 26/ 3 1842 +6/1 1907 hustrun Augusta Josefina *28/3 1842 + 15/2 1919 Egnared	miljöskapande obelisk, typisk för det sena 1800- och tidiga 1900-talet. Ovanlig på Källsjö kyrkogård.		påväxt av lavar	tvättas enligt skötselråden
	6-7		J. Alfred Johansson *24/10 1871 +12/9 1954 HUSTRUN Augusta *11/2 1887 + 14/5 1919	Gravvården trol. från 1919. Denna typ av stora kors var vanliga under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Miljöskapande värde, samt värdefull på grund av ålder.		i gott skick	
	9-10		F.d. Hemmansägaren P.J. Andréasson Nr 1. Egnared *17/9 1840 +3/1 1929 Hans maka Kristina *6/4 1845 + 26/6 1909	Gravvård trol. från 1909. Murgrova och ek var vanliga växtmotiv under denna tidiga naturromantiska era. Miljöskapande värde, värdefull på grund av ålder, estetiska värden, välutformad gravvård.		påväxt av lavar	tvättas enligt skötselråden
	11		I denna graf förvaras stoffet av Thore Jonsson Född 1791 Död 1851	Värdefull på grund av ålder. Denna utformning på gravvårdar var vanlig mellan 1600-talet till 1800-talet. Ålderdomlig, en av få så gala ute på kyrkogården på ursprunglig plats.		påväxt av lavar, svårsläst inskription	tvättas enligt skötselråden, fyll i text

12		.. Lina *30/8 1830 † ...1912	miljöskapande obelisk, typisk för det sena 1800- och tidiga 1900-talet. Ovanlig på Källsjö kyrkogård.			påväxt av lavar, svårläst inskription	tvättas enligt skötselråden
13		Hustrun Kristin Bengts. 1830-1885 Nr.1 Egnared	ålderdomlig hantverksmässigt huggen, en av de äldsta ute på kyrkogården.			påväxt av lavar, svårläst inskription	tvättas enligt skötselråden
16-17		CARL ANDERSSON Född d 24 september död d 27 juni 1850 Ingrid Eliasdotter född d 6 feb. 1770 död d 10 dec 1837	ålderdomlig hantverksmässigt huggen, en av de äldsta ute på kyrkogården.			påväxt av lavar, svårläst inskription	tvättas enligt skötselråden
18-20		Per Albin och Hanna Lovisa Bengtsson Ängasjö familjegrav Dottern Bertha *1889 † 1983	Grawård från 1934. Vålutformad, estetiska värden.			i gott skick	tvättas enligt skötselråden
40-41		K. P. Bengtsson * 1841 † 1922 Hustrun Josefina *1846 † 1931 Familjegrav, sonen Johan *1869 † 1958 Gullskinsgårde	Miljöskapande värde, ovanlig och omsorgsfull utformning i en tidstypisk stil.			i gott skick	tvättas enligt skötselråden
46-47	Abrahamsson xxx-1946, xxxx xxx-1935	Miljöskapande.			påväxt av alger och lavar	tvättas enligt skötselråden
48-51		nedlagt med framsidan nedåt.	Miljöskapande, troligen en av de äldre i kvarteret.			påväxt av alger och lavar, nedlagt	tvättas enligt skötselråden, stenen ställs upp och stabiliseras
52		Edla Abrahamsson Valenslycka 1849-1928	Miljöskapande, rest över kvinna på 1920-talet.			påväxt av alger och lavar	tvättas enligt skötselråden

53-55		Poststationsföreståndaren Viktor Nilsson *3/7 1874 †1/8 1972 Måkan Annie * 7/5 1904 †6/7 1993 Bonde * 1938 †1946	Lokalhistoriskt intressant med titel i inskriptionen. Vissa estetiska värden i gravvården.		påväxt, instabil	tvättas enligt skötselråden, stenen stabiliseras
60-61		Hemmansägare K.P. Abrahamsson *26/3 1847 †29/1 1920 Hustru A.B Johansdotter *18/9 1850 † 7/4 1900 Wälenslycke PS 344	Miljöskapande värden		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
66		Här förvaras stoftet af klockaren Wälaktade Johannes Svensson Från Ulfvad Född den 22 Augusti 1805 Död den 22 November 1852	ålderdomlig hantverksmässigt huggen, en av de äldsta ute på kyrkogården.		påväxt i mindre omfattning	tvättas enligt skötselråden
67-68		Klockaren SVEN KARL JOHANSSON *26/9 1841 †28/5 1911, Hustrun Inger Beata *6/5 1844 † 19/11 1933, Ulfvad	Lokalhistoriskt intressant med yrkesinskriftion i titeln.		påväxt av lavar	tvättas enligt skötselråden
69-70		Hanna Mathilda Svensson 1880-1936, Svea 1900-1957, Ulfvad	Miljöskapande, rest över kvinnor.		påväxt	tvättas enligt skötselråden
71		Hemmansägaren Albin Svensson 1878-1940	Miljöskapande.		påväxt, sättning	tvättas enligt skötselråden
84-85		Folkskolläraren Algot Johansson *1897 †1944 Källsjö Märta Johansson *1913 †2012 Familjegrav	Denna typ av gravvård var vanlig mellan 1930-1950. Lokalhistoriskt intressant med yrkestitel i inskriptionen.		i gott skick	tvättas enligt skötselråden

88-90		Tre syskon Andrén	Från 1902. Två av syskonen döda före 1895 och Karl Andrén född och död 1902. Ovanligt med natursten på denna tid - unik.			påväxt, svårläst	tvättas enligt skötselråden
93-94		Alfred Karlsson Källsjö *1866 †1947 Hustrun Juliana Karlsson *1860 †1938	Tidstypisk men ändå ovanlig och stilmedveten utformning.			i gott skick	
101-102		Båtmannen S.A. Källquist *15 5 1862 † 5 8 1946 Hustrun Albertina Kristina *6 9 1855 †12 5 1928 Lindesåsen	Denna typ av gravvård var vanlig mellan 1930-1950. Lokalhistoriskt intressant med yrkestitel i inskriptionen.			i gott skick, påväxt i mindre omfattning	tvättas enligt skötselråden
109-110		Hemmansägare B A Andersson 1866-1916, Hans hustru Elemina 1871-1916, Åkerholmen	Karaktärskapande gravvård med tidstypisk form men gravram saknas.			påväxt av lavar	tvättas enligt skötselråden
111-112		Anders Samuel Johansson -1905 Anna Kristina -1927	Hör ihop med de två vårdarna till höger, de gravsatta härrör från samma gård. Värdefull på grund av hög ålder. Tidstypisk utformning. En av de äldre ute på kyrkogården, miljösikapande.			riklig påväxt av alger och lavar	tvättas enligt skötselråden
113		Johan Adolf Andersson *17/12 1864 † 21/11 1937 Åkerholmen	Hör ihop med de två kringliggande gravstenarna, de gravsatta härrör från samma gård. Tidstypisk med estetisk och påkostad utformning med kolonner mm.			riklig påväxt av alger och lavar	tvättas enligt skötselråden
114-115		Tore Börjesson *1706 † 1880 Hustrun Anna Britta *1804 † 1888 Åkerholmen	Hör ihop med de två vårdarna till höger, de gravsatta härrör från samma gård. Värdefull på grund av hög ålder. Tidstypisk utformning. En av de äldre ute på kyrkogården, miljösikapande.			riklig påväxt av alger och lavar	tvättas enligt skötselråden

130-131		<i>Liggande</i> : Båtsman Casper Nederberg 1830-1894 Familjegrav Vadet, <i>Stående</i> : J. A. Jonssons familjegrav, Nedra Gerde	Två vårdar som hör ihop. Värdefulla på grund av hög ålder, intressant yrkestitel. Vålutformad, har konstnärliga värden.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
132		Minne öfver Karl A Johansson Nedragärde 19/7 1884 †30/6 1912 P.S. 452 1v	Miljöskapande värde. (I dödsboken står att läsa under yrke "dräng")		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
137-138		Hemmansägare K:L Svensson Bökås *1866 †1907 Hustrun Josefina *1868 †1927	Tidstyptisk utformning, trol. fr. 1920-talet. Lokalhistoriskt intressant med yrkestitel i inskriptionen.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
139-140		Hemmansägare J:H Johansson Fr Nedragärde 1861-1911, Hustrun Matilda 1859-1944	miljöskapande obelisk, typisk för det sena 1800- och tidiga 1900-talet. Ovanlig på Källsjö kyrkogård.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
149		Hilding Svensson 1914-1919, Källsjö Nr. 1.	äldre barngrav		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
216		Ivar Hugo 16/5 -10/7 1917, Nedra gårde	äldre barngrav		påväxt av lavar och alger i mindre omfattning	tvättas enligt skötselråden
218		Fd. Hemmansägare Sten Larsson Hule 25/4 1832 †26/10 1917	Värdefull på grund av ålder. Lokalhistoriskt intressant med yrkestitel i inskriptionen.		viss påväxt	tvättas enligt skötselråden

232-233		Hemmansägare Josef Johansson *1846 †1919 Hustrun Pernilla Johansson *1854 † 1932	Relativt vanlig utformning, fint arbetad och riklig dekor.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
248-249		Karl Josef Josefsson Kvarngårde *28/4 1884 †20/4 1934 System Hanna Elemina *5/6 1880 †20/11 1942	Relativt vanlig utformning, dock är denna ganska sen (1934) fint arbetad och riklig dekor		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
279-280		Handlande Rikard Ekelund *1/1 1868 †11/11 1929 Hustrun Charlotta *30/12 1878 † 25/2 1926 Fr. Källsjö	Kyrkogårdens enda singelgrav. Vålutformad, har konstnärliga värden. Vålutformad, har konstnärliga värden.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
283-284		Anders G Svensson 1854-1929, hustrun Johanna Britta 1849-1932	En av de äldre i kvarteret, som berättar något om när kyrkogården utvidgades.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
285		Minne John Rickard Johansson 1904-1930 f. Tornadred	En av de äldre i kvarteret, som berättar något om när kyrkogården utvidgades.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
291-292	Persson 18xx-1932, hustrun Severina 186x-1947	En av de äldre i kvarteret, som berättar något om när kyrkogården utvidgades. Miljöskapande, fin dekor.		riklig påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
402		Minne över A. Beata Johansson Nedergårde *23/3 1861 † 26/2 1910 Ps. 487	Relativt ovanligt med kvinnogravar innan 1940. Vålutformad, har konstnärliga värden.		i gott skick	

448-449		Smedmästaren Johan A. Gustavsson 1863-1951, hustrun Emma 1871- 1953 Sjöalvöcken	En av de äldre i kvarteret, vilket visar när det togs i bruk. Intressant yrkestitel. Vål arbetad Art deco-stil. En ramdel återstår, vilket visar att stenramsgravar en gång fanns här på kyrkogården.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
453		Anna Fagerman *7/10 1853 † 18/1 1913 Holma	Relativt ovanligt med kvinnogravar innan 1940. Vålutformad, har konstnärliga värden.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden
vid muren i nordost		IMANNEN ANDERSSON FRÅN HULE FÖDD D. 9 DECEMBER DÖD D. 4 SEPT. 1815 Hustrun Edela Torstensdotter Från Hule född den 2 2 November 1741 Död D. 5 DECEMBER	Denma typ av gravsten var vanlig från 1600-talet till 1800-talet. Värdefull på grund av ålder och sällsynthet.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden, fyll i text
vid muren i nordost		Svårtydd inskription	Denma typ av gravsten var vanlig från 1600-talet till 1800-talet. Värdefull på grund av ålder och sällsynthet.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden, fyll i text
vid muren i nordost		Svårtydd inskription	Denma typ av gravsten var vanlig från 1600-talet till 1800-talet. Värdefull på grund av ålder och sällsynthet.		påväxt av lavar och alger	tvättas enligt skötselråden, fyll i text

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se